

УДК 330.3-049.5(477)

О. А. Беззубченко

О. В. Захарова

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ЗАГРОЗ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті здійснено аналіз рівня економічної безпеки України на основі оцінки динаміки індексів та субіндексів (в розрізі складових) відповідно до Методичних рекомендацій Міністерства економіки України. На основі проведеного кореляційного аналізу з метою встановлення складових безпеки, що головним чином визначають динаміку інтегрального рівня економічної безпеки, було встановлено, що зміна рівня економічної безпеки у найбільшому ступені корелює з такими складовими як макроекономічна безпека (сильна пряма кореляція), виробнича безпека (сильна та пряма кореляція) та зовнішньоекономічна безпека (помірна та пряма кореляція). Доведено отриманими розрахунками, що посилення ризиків макроекономічної безпеки відбувалось у 2014–2015 рр. (75 % показників-індикаторів макроекономічної безпеки знаходилось у критичній зоні), у 2016–2019 рр. відбулося зменшення частки показників, значення яких вийшли за критичні межі, у період пандемії 2020–2021 рр. відбулося збільшення кількості ризиків (50 % індикаторів мали значення у критичному діапазоні). Базуючись на проведених розрахунках, було встановлено, що станом на 2021 р. 75 % показників-індикаторів мали небезпечні або критичні значення, що свідчить про наявність системних макроекономічних дисбалансів, загроз стійкому розвитку. Запропоновано спрямувати зусилля Уряду на зростання продуктивності праці та використання наслідків війни як можливості для модернізації економіки та державного апарату, включаючи впровадження низьковуглецевого виробництва, поліпшення енергоефективності економіки та використання досягнень у галузі інформаційних технологій та фінтехнологій для покращення державних послуг. Це дозволить за доволі короткий проміжок часу досягти всіх структурних змін, які б мінімізували ризики економічної безпеки, зокрема макроекономічної.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, економічна безпека, загрози, безпекове середовище, структурні зрушення.

DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-24-108-120

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Посилення загроз безпеці в одній країні або групі країн в умовах глобалізованого світу призводить до «ланцюжкового ефекту» впливу на розвиток інших суб'єктів глобальної економіки. Результати деяких емпіричних досліджень підтверджують цей факт. Зокрема, зростання геополітичних ризиків, яке спостерігається з моменту російського вторгнення в Україну, матиме значні макроекономічні наслідки для світової економіки. Розрахунки авторів показали, що війна знизить рівень світового ВВП приблизно на 1,5 % і призведе до зростання світової інфляції приблизно на 1,3 відсоткових пункти. Негативний вплив геополітичних ризиків у моделі проявляється через погіршення споживчих настроїв, зростання цін на сировинні товари та жорсткіші фінансові умови. Крім того, індикатори на рівні підприємств вказують на те, що найбільше постраждає європейська економіка, особливо в галузях, що виробляють товари (Caldara, Conlisk, Iacoviello and Penn, 2022).

В звіті «Global gendered impacts of the Ukraine crisis on energy access and food security and nutrition» UN Women зазначають, що війна в Україні має гуманітарні, економічні та екологічні наслідки не тільки для української держави, але й посилює надзвичайні ситуації та кризи в усьому світі, зокрема акцентується увага на трьох основних аспектах, а саме: загострення питань продовольчої та енергетичної безпеки внаслідок обмеження постачань зернових та добрив, загострення гендерних питань та поглиблення гендерної нерівності, недовіра та неефективність сучасних глобальних продовольчих та енергетичних систем (UNWomen, 2022).

Експерти Economist Intelligence Unit у звіті Global operational risk review констатують, що російсько-українська війна створила загрози для 81 % країн, її наслідки впливають на розвиток глобальної економіки, поширюються передусім на недостатньо розвинені економічні ринки, які відчувають інфляцію та зростання світових цін на сировину. В звіті зазначається, що оскільки Україна та росія забезпечували 30 % світової торгівлі пшеницею, то війна катастрофічно посилила ризики дефіциту пшениці на світовому ринку, що суттєво підвищує імовірність голоду в недостатньо розвинених країнах Африки, Азії тощо. По-друге, питання залежності країн ЄС від постачання природного газу з росії також залишається не врегульованим. Скорочення споживання російського газу на більше ніж 40 % внаслідок введення санкції посилює загрози енергетичній безпеці ЄС (Economist Intelligence Unit, 2022).

В звіті OECD Economic Outlook (November 2022) зазначається, що у 2023 р. глобальна економіка ще більше сповільниться, оскільки масштабний історичний енергетичний шок, спричинений агресивною війною росії проти України, продовжує посилювати інфляційний тиск, підриваючи довіру та купівельну спроможність домогосподарств, а також збільшуючи ризики в усьому світі. Зокрема, за прогнозами, зростання світової економіки буде значно нижчим від очікуваних перед війною результатів, а саме 2,2 % у 2023 р. проти прогнозованих раніше 3,1 %, та може помірно відновитися до 2,7 % у 2024 р. (OECD, 2022).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням структурних зрушень в національних економіках, насамперед пошуку кореляційних зв'язків між структурою національної економіки та темпами її економічного зростання присвячено багато наукових праць таких вчених як М. Савона та Т. Кіарлі (Savona and Ciarli, 2019), А. Рауф (Rauf, Zhang, Li, and Amin, 2018), Дан Andrews, Nicoletti Giuseppe, Christina Timiliotis (Andrews, Nicoletti and Timiliotis, 2018), тощо. У роботах українських вчених В. Сіденка (Сіденко, 2018), В. Антонюк (Антонюк, 2017) досліджено зворотні зміни у базових структурних макроекономічних співвідношеннях; в дослідженні Б. Дергалюка (Дергалюк, 2019) висвітлені питання державного регулювання структурних зрушень в економіці; вчені І. Бабець (Бабець, 2015), О. Губарева (Губарева, 2015), М. Денисенко (Денисенко та Колісніченко, 2017), А. Кулінська (Кулінська, 2015), В. Мартиненко (Мартиненко, 2015), О. Беззубченко, О. Захарова, Х. Мітюшкіна, Т. Ніколенко (Zakharova, Bezzubchenko, Mityushkina та Nikolenko, 2020) розглядали питання впливу економічної безпеки на розвиток країни. Проте сьогодні актуалізуються питання формування соціально-економічної моделі розвитку країни в умовах посилення загроз зовнішнього середовища.

Метою дослідження є комплексний аналіз стану економічної безпеки України на основі встановлення складових безпеки, що головним чином визначають динаміку її інтегрального рівня для забезпечення стійкості соціально-економічного розвитку країни враховуючи сучасні світові тенденції, зокрема посилення загроз безпекового середовища.

Виклад основного матеріалу. Питання безпеки вже протягом 10 років є найбільш актуальним для забезпечення стійкості соціально-економічного розвитку країни. З 2014 р. економіка країни функціонує в умовах гібридної війни росії проти України,

однак, при цьому зберігає здатність адаптуватися до загроз безпекового середовища та зберігати певні безпекові позиції.

На рис. 1 представлена динаміка індексів та субіндексів (в розрізі складових) економічної безпеки України, що розраховані Міністерством економіки України відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (Мінекономіки, 2013).

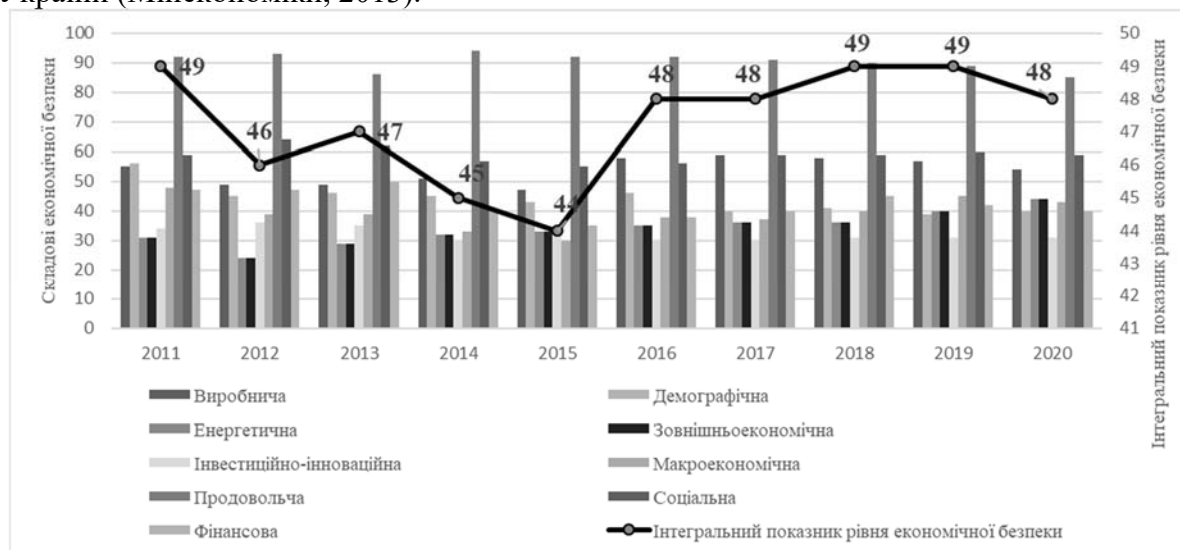

Рисунок 1. Індеси економічної безпеки України за період 2010–2020 рр.

Отже, інтегральний рівень безпеки за весь період часу знаходиться на незадовільному рівні (в діапазоні 40–60 %). В небезпечній зоні перебуває інноваційно-інвестиційна безпека, що має найнижчі оцінки (31 % у 2020 р.). фінансова та демографічна безпеки (40 % у 2020 р.).

Саме ці зони опинилися у стані найбільшої небезпеки після повномасштабного вторгнення агресора у країну. У поточній ситуації Україна ризикує опинитися у «сірій зоні» світової економіки. За песимістичним сценарієм економіка може залишитися зі зруйнованою інфраструктурою, серйозними соціальними проблемами та доволі невизначеними перспективами після конфлікту. Військові дії у минулому, у свою чергу, можуть стати бар'єром для інвесторів через потенційний ризик нової агресії у майбутньому. Щоб подолати ці ризики, а також прямі економічні наслідки війни, Україні необхідно використати наявні можливості, в першу чергу відновлення промисловості за принципом «набагато краще ніж було», на інноваційних засадах з використанням новітніх енерго- та ресурсозберігаючих технологій. Україна має зосередитись на підвищенні продуктивності та модернізації виробництва як на ключовому факторі відновлення економіки. Це не лише вирішить проблему нестачі робочої сили, а й сприятиме більшій інтеграції України до світової економічної спільноти та поверненню молоді та економічно активного населення.

На незадовільному рівні також такі компоненти, як макроекономічна безпека (43 % у 2020 р.), енергетична (49 %), зовнішньоекономічна (44 %), виробнича (54 %), соціальна (56 %). Тільки продовольча безпека серед решти компонентів характеризується оптимальним рівнем, що вище 80 % та за даними 2020 р. складає 85 %. Динаміка індексів безпеки не характеризується суттєвими змінами протягом періоду часу 2011–2020 рр., відповідно безпекова ситуація залишається на незмінно незадовільному рівні, що й зазначається в Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 р. (Президент України, 2021), зокрема збереження на низькому рівні всіх складових економічної

безпеки обумовлює збереження високих ризиків прояву масштабних дестабілізаційних явищ в економічному розвитку у довгостроковій перспективі.

На основі проведеного кореляційного аналізу (табл. 1) з метою встановлення складових безпеки, що головним чином визначають динаміку інтегрального рівня економічної безпеки, було встановлено, що зміна рівня економічної безпеки у найбільшому ступені корелює з такими складовими як макроекономічна безпека (сильна пряма кореляція), виробнича безпека (сильна та пряма кореляція) та зовнішньоекономічна безпека (помірна та пряма кореляція).

Таблиця 1

Результати оцінки взаємозв'язку між зміною інтегрального рівня економічної безпеки та окремих її складових

Складова економічної безпеки	Значення коефіцієнту кореляції з інтегральним рівнем	Висновок відповідно до шкали Чеддока
Виробнича	0,834	Сильний, прямий
Демографічна	-0,021	Слабкий, зворотній
Енергетична	0,270	Слабкий, прямий
Зовнішньоекономічна	0,422	Помірний, прямий
Інвестиційно-інноваційна	-0,255	Слабкий, зворотній
Макроекономічна	0,875	Сильний, прямий
Продовольча	-0,367	Помірний, зворотній
Соціальна	0,276	Слабкий, прямий
Фінансова	0,356	Помірний, прямий

Примітка: розрахунки автора

Оскільки макроекономічна складова в найбільшому ступені визначає зміну у формуванні інтегрального рівня, доцільно є проаналізувати індикатори макроекономічної складової з точки зору їх рівня, напряму зміни, діапазонів безпеки та небезпеки, а також потенційних ризиків.

В таблиці 2 наведені значення індикаторів макроекономічної безпеки за аналізований період часу 2010–2011 рр.

Таблиця 2

Динаміка індикаторів макроекономічної безпеки

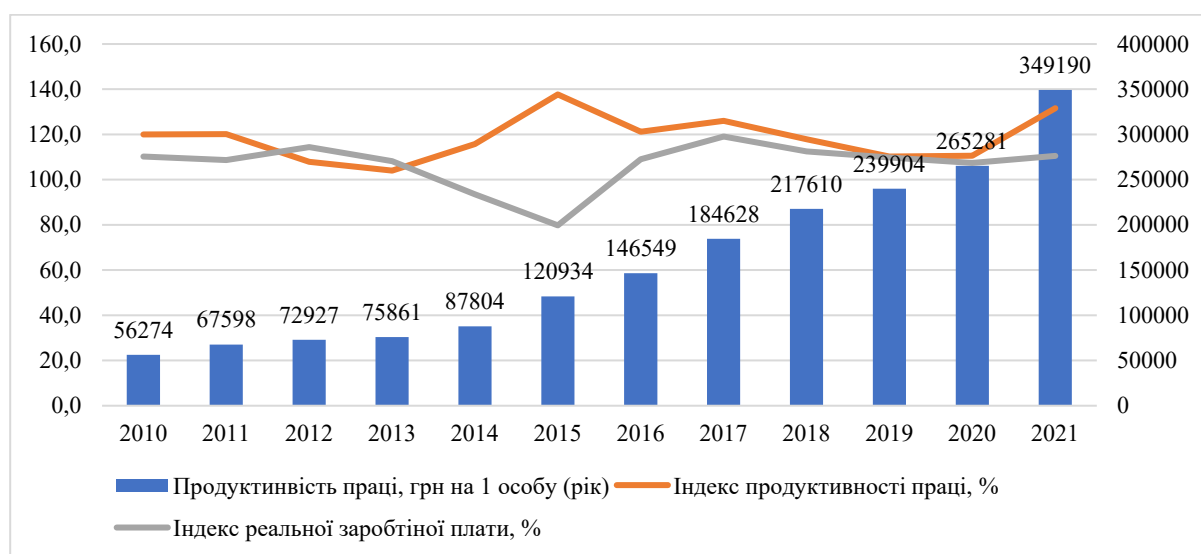
Індикатор макроекономічної безпеки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Різниця між індексами продуктивності праці в Україні та реальної середньомісячної заробітної плати, в.п.	9,8	11,4	-6,5	-4,2	22,2	57,9	12,2	6,9	5,4	0,4	3,2	21,1
2	Рівень "тінізації" економіки, % ВВП	36	32	30	30	36	35	33	32	29	28	30	32
3	Сальдо поточного рахунку платіжного балансу України, %ВВП	-2,22	-6,27	-8,16	-9,01	-3,44	5,53	-2,00	-3,10	-4,91	-2,68	3,36	-1,94
4	Рівень безробіття (за методологією МОП), %	8,9	8,7	8,2	7,8	9,7	9,5	9,7	9,9	9,1	8,6	9,5	9,8
5	Рівень тривалого безробіття (понад 12 місяців), % до загальної чисельності безробітних	24,1	20,3	22,1	21,5	12,8	24,0	25,3	26,7	21,6	13,1	21,2	25,1

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
6	Різниця темпів зростання ВВП України та темпів зростання економік країн, що розвиваються, в.п.	-7,78	-1,08	-5,27	-5,45	11,53	-14,30	-1,86	-2,43	-1,06	-0,37	-2,08	3,54
7	Індекс споживчих цін, %	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7	109,8	104,1	105,0	10,0
8	Відношення наявного доходу населення до ВВП, %	78,56	76,08	81,82	82,96	72,57	68,52	66,33	67,36	69,39	71,36	72,53	65,30
9	Схильність населення до заощаджень, %	19,09	12,45	12,82	9,57	2,67	2,28	0,80	1,53	1,28	-4,09	-0,56	4,98
10	Відношення обсягів заробітної плати до обсягів соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів, разів	1,068	1,139	1,133	1,089	1,094	1,077	1,285	1,364	1,448	1,494	1,365	1,364
11	Відношення обсягу ВВП на одну особу в Україні до середнього значення в країнах ЄС-27, %	9,04	10,07	11,72	11,74	8,40	6,64	6,67	7,57	8,22	9,91	10,38	1,96
12	Зайнятість населення в неформальному секторі економіки, % до загальної чисельності зайнятих	22,8	22,8	22,6	23,4	24,8	26,2	24,3	22,9	21,6	21	20,3	19,5

Примітка: складено та розраховано автором на основі даних (Держстат, 2022; UnctadStat, 2022, Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування, 2022)

Щодо першого індикатору, то ця різниця в оптимальному діапазоні безпеки має знаходитися у межах (-0,5; 0,5), періоди, яких цей показник свідчить про посилення небезпеки (рис. 2) це 2014–2015 рр., роки початку та активної фази військової агресії, відповідно цей період характеризується найбільшими темпами скорочення реальної заробітної плати (-6,5 % у 2014 р., -20,2 % у 2015 р., зі збереженням зростаючого тренду в зміні величини продуктивності праці по економіці в цілому, що за період 2010–2021 рр. зростає в 6,3 рази.

Рисунок 2. Динаміка показників продуктивності праці та реальної заробітної плати

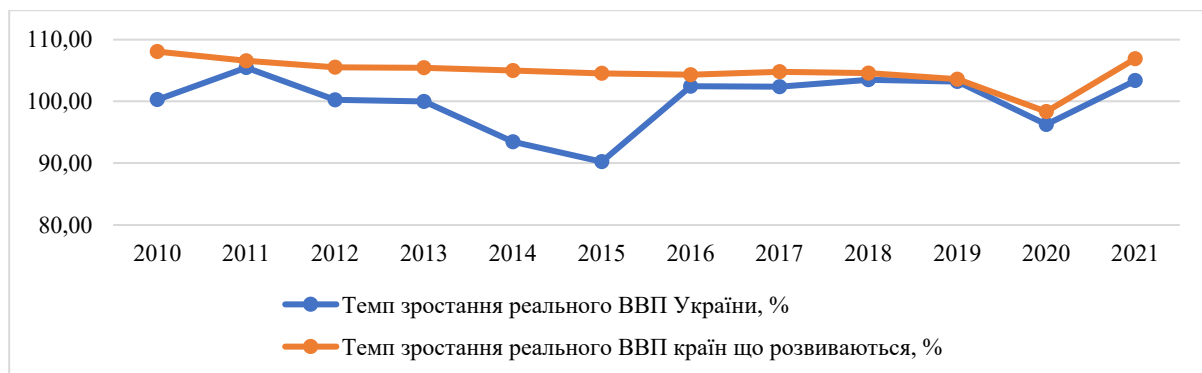
Примітка: розраховано за даними (Держстат, 2022)

Щодо рівня тіньової економіки, то критичним відносно безпеки розвитку вважається рівень, вищий за 30%, відповідно в досліджуваному періоді цей індикатор зберігався на критичному рівні, окрім 2018, 2019 рр., та становив загрозу безпеки економічного розвитку.

Щодо показника сальдо поточного рахунку платіжного балансу України до ВВП, то у досліджуваний період сальдо характеризувалось від'ємним значенням (окрім 2015 та 2020 рр.), найбільше від'ємне значення спостерігалось у 2013 р. -16518 млн дол. США. Критичним щодо рівня економічної безпеки рівень у більше -7% до ВВП, що відмічається у 2012–2013 рр.

Для показника безробіття критичним є рівень вищий за 9%, що діагностується у 2014–2018 рр., 2020–2021 рр., що тривалого безробіття, то воно варіює в межах від 20–30%, що є задовільним щодо рівня безпеки.

На рис. 3. представлена динаміка темпів зміни реального ВВП України та країн, що розвиваються, яка свідчить про суттєвий, що є критичним, розрив у період 2010 р., 2012–2016 рр. Але оскільки відповідно до методичних рекомендацій відхилення у -2% вважається критичним рівнем небезпеки, то відповідно лише у періоди 2011, 2016, 2018, 2019 рр. показник був вищий за -2% різниці, однак все одно перебував або у незадовільному, або задовільному діапазоні. Порівняння динаміки реального ВВП демонструє відставання темпів розвитку української економіки від економік країн, що розвиваються.

Рисунок 3. Темпи зростання реального ВВП України та країн, що розвиваються
Примітка: розраховано за даними (UnctadStat, 2022)

Індекс споживчих цін як вимірник інфляції сигналізуватиме про критичний рівень небезпеки за умови перевищення 12%, що відповідно відмічається у період 2014–2017 рр., найвищий рівень 43,3% зростання цін у 2015 р.

Індикатори 8,9 та 10 стосуються характеру розподілу доходів та витрат домогосподарств, зокрема наявний дохід населення збільшився в 4,2 рази з 847,9 млрд грн у 2010 р. до 3559,1 млрд грн у 2021 р., мав в цілому зростаючий тренд, щорічно збільшувався в середньому на 13,9%. При цьому його частка у ВВП навпаки мала спадний тренд та зменшилася з 78,56% у 2010 р. до 65,3% у 2021 р. (що є найнижчим значенням у аналізованій період). Відповідно до методики цей показник є оптимальним на рівні 53–55%, а його перевищення за межі 65% є критичним щодо рівня безпеки. Однак, незважаючи на перебування показника в діапазоні критичної небезпеки, спадний тренд є свідченням зменшення рівня загрози безпеки. Показник схильності населення до заощаджень вважається оптимальним на рівні 12–14%, що спостерігалось у 2011–2012 рр. та відповідно розрахунків є критично малим у 2014–2018 рр. та має від'ємні значення у 2019–2021 рр. Співвідношення між заробітною платою та соціальними виплатами оптимальним з позиції безпеки вважається, якщо перевищує 1,6 разів, починаючи з 2017 р. показник знаходить у задовільній або незадовільній зоні безпеки.

На рис. 4. наведена динаміка показників ВВП на душу населення України та країн ЄС, порівняння яких свідчить про збереження суттєвого розриву в рівні розвитку української економіки та економіки країн ЄС, що в середньому за аналізований період складає 10,6 разів, або ВВП на душу України складає лише 9,4 % ВВП на душу країн ЄС. Відповідно до методики оптимальним є показник вище за 90 %, критично небезпечний – нижче 10 %. За розрахованими даними максимальне значення діагностовано у 2021 р. 11,96 %, що є небезпечним рівнем (діапазон 10–25 %).

Останній показник рівня неформальної зайнятості в економіці вважається критично небезпечним, якщо перевищує 25 %, небезпечним у межах 20–25 %, відповідно даних є небезпечним, критичний рівень у 2015 р.

Результати узагальнюючої оцінки за зонами небезпеки представлені в таблиці 3.

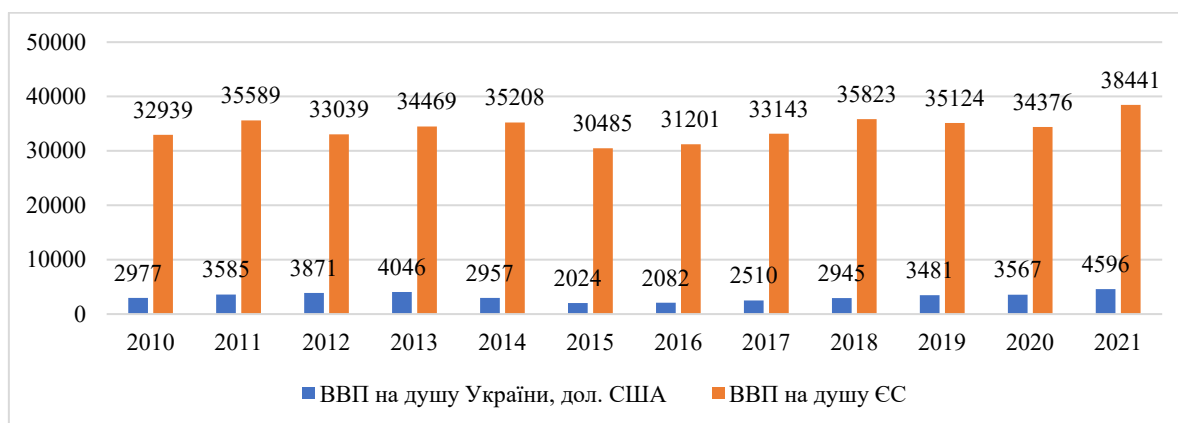

Рисунок 4. Динаміка показника ВВП на душу України та країн ЄС

Примітка: розраховано за даними (UnctadStat, 2022)

Таблиця 3

Розподіл індикаторів макроекономічної безпеки за
 рівнями (діапазонами) безпеки

Індикатор макроекономічної безпеки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Різниця між індексами продуктивності праці в Україні та реальної заробітної плати, в.п.	2	2	3	4	1	1	1	3	4	5	3	1
Рівень "тінізації" економіки, % ВВП	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1
Сальдо поточного рахунку платіжного балансу України, %ВВП	4	2	1	1	4	3	4	4	3	4	4	4
Рівень безробіття (за методологією МОП), %	2	2	2	3	1	1	1	1	1	2	1	1
Рівень тривалого безробіття (понад 12 місяців), % до загальної чисельності безробітних	4	4	4	4	5	4	4	4	4	5	4	4
Різниця темпів зростання ВВП України та темпів зростання економік країн, що розвиваються, в.п.	1	3	1	1	1	1	2	1	3	4	1	1
Індекс споживчих цін, %	2	4	4	4	1	1	1	1	2	4	3	2
Відношення наявного доходу населення до ВВП, %	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Схильність населення до заощаджень, %	3	5	5	4	1	1	1	1	1	1	1	1

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Відношення обсягів заробітної плати до обсягів соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів, разів	2	2	2	2	2	2	3	3	4	4	4	3
Відношення обсягу ВВП на одну особу в Україні до середнього значення в країнах ЄС-27, %	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	2
Зайнятість населення в неформальному секторі економіки, % до загальної чисельності зайнятих	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2
Частка індикаторів в критичній зоні безпеки (1)	33,3	16,7	33,3	33,3	66,7	75,0	58,3	58,3	33,3	25,0	50,0	50,0
Частка індикаторів в критичній та небезпечних зонах безпеки (1+2)	75,0	66,7	66,7	58,3	83,3	83,3	75,0	66,7	58,3	50,0	58,3	75,0

Примітка: розраховано автором на основі (Мінекономіки, 2013)

5 – оптимальне, 4 – задовільне, 3 – незадовільне, 2 – небезпечне, 1 – критичне

Отже, посилення ризиків макроекономічної безпеки відбувалось у 2014–2015 рр., 75 % показників-індикаторів макроекономічної безпеки знаходилось у критичній зоні, у 2016–2019 рр. період адаптації економіки до впливу ризиків, про що свідчить зменшення частки показників, значення яких вийшли за критичні межі. У період пандемії 2020–2021 рр. кількість ризиків зросла, 50 % індикаторів мали значення у критичному діапазоні. Однак, той факт, що станом на 2021 р. 75 % показників-індикаторів мають небезпечні або критичні значення свідчить про наявність системних макроекономічних дисбалансів, загроз стійкому розвитку.

При цьому проведений кореляційний аналіз впливу визначених індикаторів (табл. 2,3) на рівень макроекономічної безпеки показав наявність тісного взаємозв'язку рівня безпеки з такими показниками, як різниця темпів зростання ВВП України та темпів зростання економік країн, що розвиваються ($r = 0,835$), індекс споживчих цін ($r = -0,784$), неформальна зайнятість ($r = -0,772$).

Висновки. Цілком очевидно, що війна ще більше посилила ризики макроекономічної безпеки: регіони лідери які створювали третину національного ВВП найбільш постраждали від вторгнення агресора, експорт продукції сільського господарства, фактично заблокований через блокаду агресором морських портів України, тотальне зростання безробіття через руйнування промисловості, інфраструктури, згорання бізнесу, як наслідок різке падіння доходів населення та відмова від заощаджень (у 78 % українців від початку повномасштабного вторгнення росії зменшилися доходи) (Centre for economic recovery, Moving Forward Together, Gradus Research Company, Advanter, 2022).

У підсумку варто підкреслити, що за умови зваженої оцінки взаємозв'язку рівня економічної безпеки з найбільш впливовими індикаторами та правильного планування відновлення економіки після закінчення військових дій на своїй території, Україна може змістити акцент, перетворивши загрози на можливості, недоліки на переваги та значно зменшити ризики. Український уряд має спрямувати зусилля на зростання продуктивності праці та використати наслідки війни як можливість для модернізації економіки та державного апарату, включаючи впровадження низьковуглецевого виробництва, поліпшення енергоефективності економіки та використання досягнень у галузі інформаційних технологій та фінтехнологій для покращення державних послуг. Іншими словами, за доволі короткий проміжок часу досягти всіх структурних змін, які б мінімізували ризики економічної безпеки, зокрема макроекономічної. Тим більше, що Україна може спиратися на вже досягнуті успіхи, особливо на швидку та ефективну

цифровізацію країни. Це знизило б рівень бюрократії і полегшило ведення бізнесу. Цифрові рішення також можуть значно знизити корупцію, яка завжди вважалася серйозною проблемою та сприяла тінізації економіки. Отже, післявоєнна Україна має шанс вирішити деякі системні проблеми, які зберігалися упродовж років її незалежності та вийти з війни не тільки сильнішою в плані безпеки, а й стійкішою та економічно розвиненою.

Бібліографічний список

- Антонюк, В. П., 2017. Структурні зрушення в національній економіці як загроза для сталого розвитку України. *Вісник економічної науки України*, 2 (33), с. 7–12.
- Бабець, І. Г., 2015. Внутрішні чинники зовнішньоекономічної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Актуальні проблеми економіки*, 8, с. 91–99.
- Губарева, І. О., 2015. Формування стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки національної економіки. *Актуальні проблеми економіки*, 6, с. 122–129.
- Денисенко, М. П. та Колісниченко, П. Т., 2017. Пріоритетні напрями посилення економічної безпеки, *Економіка та держава*, 3, с. 31–35.
- Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування, 2022. *Загальні тенденції тіншової економіки в Україні у 2021 році* [онлайн]. Доступно: <<https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=74e86de5-126a-4849-94d5-7d4ea048e4b8>> (Дата звернення 9 листопада 2022).
- Дергалюк, Б. В., 2019. Еволюція теорій державного регулювання структурних зрушень в економіці. *Агросвіт* [online], 19, с. 12–16. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.19.12> (Дата звернення 10 жовтня 2022).
- Державна служба статистики України, 2022. [онлайн]. Доступно: <<https://www.ukrstat.gov.ua/>> (Дата звернення 9 листопада 2022).
- Кулінська, А. В., 2015. Особливості формування системи індикаторів оцінки інвестиційної безпеки держави. *Інвестиції практика та досвід*, 18, с. 11–17.
- Мартиненко, В. В., 2015. Макроекономічний аналіз впливу соціально-економічного розвитку на рівень економічної безпеки України. *Актуальні проблеми економіки*, 6, с. 402–409.
- Міністерство економіки України, 2013. Наказ Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України № 1277 від 29.10.2013 *Верховна Рада України* [онлайн]. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>> (Дата звернення 9 листопада 2022).
- Президент України, 2021. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» № 347/2021 від 11.08.2021. *Верховна Рада України* [онлайн]. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>> (Дата звернення 12 листопада 2022).
- Сіденко, В. Р., 2018. Глобальні структурні трансформації та тренди економіки України. *Економіка і прогнозування* [online], 1, с. 37–57. Доступно: <https://razumkov.org.ua/uploads/article/EP_18_1_37_uk.pdf> (Дата звернення 9 жовтня 2022).
- Andrews, D., Nicoletti, G. and Timiliotis, C., 2018. Digital technology diffusion: A matter of capabilities, incentives or both? *OECD Economics Department Working Papers*, 1476. Paris: OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/7c542c16-en>. (Accessed 9 October 2022).
- Caldara, D., Conlisk, S., Iacoviello, M. and Penn, M., 2022. The Effect of the War in Ukraine on Global Activity and Inflation, FEDS Notes. *Washington: Board of Governors of the*

- Federal Reserve System*. DOI: <<https://doi.org/10.17016/2380-7172.3141>> (Accessed 12 September 2022).
- Centre for economic recovery, Moving Forward Together, Gradus Research Company, Advanter, 2022. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни росії проти України – дванадцята хвиля дослідження. Аналітичний звіт. [online] Available at: <https://gradus.app/documents/317/Gradus_EU_wave_12_UA.pdf> (Accessed 29 October 2022).
- Economist Intelligence Unit (EIU), 2022. Global operational risk review. How war is fuelling geopolitical uncertainty, 2022 [online] Available at: <<https://www.eiu.com/n/campaigns/operational-risk-review-2022>> (Accessed 12 September 2022).
- OECD Economic Outlook, 2022. *Confronting the Crisis, November* [online] Available at: <<https://www.oecd.org/economic-outlook/november-2022>> (Accessed 11 September 2022).
- Rauf, A., Zhang, J., Li, J. and Amin, W., 2018. Structural changes, energy consumption and carbon emissions in China: empirical evidence from ARDL bound testing model. *Structural Change and Economic Dynamics*, 47, pp. 194–206.
- Savona, M. and Ciarli, T., 2019. Structural changes and sustainability. A selected review of the empirical evidence. *Ecological economics*, 159, pp. 244–260.
- UnctadStat, 2022. Official website [онлайн]. Available at: <<https://unctadstat.unctad.org/>> (Accessed 24 September 2022).
- UNWomen, 2022. *Global gendered impacts of the Ukraine crisis on energy access and food security and nutrition* [online] Available at: <<https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-09/Policy-paper-Global-gendered-impacts-of-the-Ukraine-crisis-en.pdf>> (Accessed 24 September 2022).
- Zakharova, O., Bezzubchenko, O., Mityushkina, K. та Nikolenko, T., 2020. Assessment of countries' international investment activity in the context of ensuring economic security. *Problems and Perspectives in Management* 18(4), 72–84. [online] Available at: <<http://dx.doi.org/10.21511/ppm>> (Accessed 24 September 2022).

References

- Andrews, D., Nicoletti, G. and Timiliotis, C., 2018. Digital technology diffusion: A matter of capabilities, incentives or both? *OECD Economics Department Working Papers*, 1476. Paris: OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/7c542c16-en>. (Accessed 9 October 2022).
- Antoniuk, V. P., 2017. Strukturni zrushennia v natsionalnii ekonomitsi yak zahroza dlia staloho rozvytku Ukrainy [Structural shifts in the national economy as a threat to the sustainable development of Ukraine]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 2 (33), pp. 7–12. (in Ukrainian).
- Babets, I. H., 2015. Vnutrishni chynnyky zovnishnoekonomichnoi bezpeky Ukrainy v umovakh yevrointehratsii [Internal factors of foreign economic security of Ukraine in the conditions of European integration]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 8, pp. 91–99 (in Ukrainian).
- Caldara, D., Conlisk, S., Iacoviello, M. and Penn, M., 2022. The Effect of the War in Ukraine on Global Activity and Inflation, FEDS Notes. *Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System*. DOI: <<https://doi.org/10.17016/2380-7172.3141>> (Accessed 12 September 2022).
- Centre for economic recovery, Moving Forward Together, Gradus Research Company, Advanter, 2022. Mihratsiia ta sotsialno-politychni nastroi pid chas povnomashtabnoi

- viiny rosii proty Ukrainy – dvanadtsiata khvyliia doslidzhennia. Analitychnyi zvit [Migration and socio-political attitudes during the full-scale war of Russia against Ukraine – the twelfth wave of research. Analytical report] [online] Available at: <https://gradus.app/documents/317/Gradus_EU_wave_12_UA.pdf> (Accessed 29 October 2022) (in Ukrainian).
- Denysenko, M. P., Kolisnichenko, P. T., 2017. Priorytetni napriamy posylennia ekonomichnoi bezpeky [Priority directions for strengthening economic security]. *Ekonomika ta derzhava*, 3, pp. 31–35 (in Ukrainian).
- Departament stratehichnoho planuvannia ta makroekonomichnoho prohnozuvannia, 2022. *Zahalni tendentsii tinovoi ekonomiky v Ukraini u 2021 rotsi [General trends of the shadow economy in Ukraine in 2021]*. [online] Available at: <<https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=74e86de5-126a-4849-94d5-7d4ea048e4b8>> (Accessed 9 November 2022) (in Ukrainian).
- Derhaliuk, B. V., 2019. Evoliutsiia teorii derzhavnogo rehuliuвання strukturnykh zrushen v ekonomitsi [The evolution of theories of state regulation of structural shifts in the economy]. *Ahrosvit* [online], 19, p. 12–16 Available at: <<https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.19.12>> (Accessed 10 October 2022) (in Ukrainian).
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2022. Official website [online] Available at: <<https://www.ukrstat.gov.ua/>> (Accessed 9 November 2022) (in Ukrainian).
- Economist Intelligence Unit (EIU), 2022. Global operational risk review. How war is fuelling geopolitical uncertainty, 2022 [online] Available at: <<https://www.eiu.com/n/campaigns/operational-risk-review-2022>> (Accessed 12 September 2022).
- Hubarieva, I. O., 2015. Formuvannia stratehichnykh oriientyriv zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky [Formation of strategic guidelines for ensuring the economic security of the national economy]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 6, pp. 122–129 (in Ukrainian).
- Kulinska, A. V., 2015. Osoblyvosti formuvannia systemy indykatoriv otsinky investytsiinoi bezpeky derzhavy [Peculiarities of the formation of the system of indicators for assessing the state's investment security]. *Investytsii praktyka ta dosvid*, 18, pp. 11–17 (in Ukrainian).
- Martynenko, V. V., 2015. Makroekonomichniy analiz vplyvu sotsialno-ekonomichnoho rozvytku na riven ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Macroeconomic analysis of the impact of socio-economic development on the level of economic security of Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 6, pp. 402–409 (in Ukrainian).
- Ministerstvo ekonomiky Ukrainy, 2013. Nakaz Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivenia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy № 1277 vid 29.10.2013 [Order on the approval of methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine No. 1277 dated 10/29/2013]. *Verkhovna Rada Ukrainy* [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>> (Accessed 9 November 2022) (in Ukrainian).
- OECD Economic Outlook, 2022. *Confronting the Crisis, November* [online] Available at: <<https://www.oecd.org/economic-outlook/november-2022>> (Accessed 11 September 2022).
- Prezydent Ukrainy, 2021. Ukaz Prezidenta Ukrainy Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy «Pro Stratehiiu ekonomichnoi bezpeky Ukrainy na period do 2025 roku» № 347/2021 vid 11.08.2021 [Decree of the President of Ukraine On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine "On the Economic Security Strategy of Ukraine for the period until 2025" No. 347/2021 dated 08/11/2021 Verkhovna Rada of Ukraine]. *Verkhovna Rada Ukrainy* [online] Available at:

- <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>> (Accessed 12 November 2022) (in Ukrainian).
- Rauf, A., Zhang, J., Li, J. and Amin, W., 2018. Structural changes, energy consumption and carbon emissions in China: empirical evidence from ARDL bound testing model. *Structural Change and Economic Dynamics*, 47, pp. 194–206.
- Savona, M. and Ciarli, T., 2019. Structural changes and sustainability. A selected review of the empirical evidence. *Ecological economics*, 159, pp. 244–260.
- Sidenko, V. R., 2018. Hlobalni strukturni transformatsii ta trendy ekonomiky Ukrainy [Global structural transformations and trends of the economy of Ukraine]. *Ekonomika i prohozuvannia* [online], 1, pp. 37–57. Available at: <https://razumkov.org.ua/uploads/article/EP_18_1_37_uk.pdf> (Accessed 9 October 2022) (in Ukrainian).
- UnctadStat, 2022. Official website [онлайн]. Available at: <<https://unctadstat.unctad.org/>> (Accessed 24 September 2022).
- UNWomen, 2022. *Global gendered impacts of the Ukraine crisis on energy access and food security and nutrition* [online] Available at: <<https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-09/Policy-paper-Global-gendered-impacts-of-the-Ukraine-crisis-en.pdf>> (Accessed 24 September 2022).
- Zakharova, O., Bezzubchenko, O., Mityushkina, K. and Nikolenko, T., 2020. Assessment of countries' international investment activity in the context of ensuring economic security. *Problems and Perspectives in Management* 18(4), 72–84. [online] Available at: <<http://dx.doi.org/10.21511/ppm.>> (Accessed 24 September 2022).

Стаття надійшла до редакції 10.12.2022.

Bezzubchenko O.
Zakharova O.

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF INCREASING SECURITY ENVIRONMENT THREATS

The article analyzes the level of economic security of Ukraine based on the assessment of the dynamics of indices and sub-indices (in terms of components) in accordance with the Methodological recommendations of the Ministry of Economy of Ukraine. On the basis of the correlation analysis carried out in order to establish the components of security, which mainly determine the dynamics of the integral level of economic security, it was established that the change in the level of economic security correlates to the greatest degree with such components as macroeconomic security (strong direct correlation), industrial security (strong and direct correlation) and foreign economic security (moderate and direct correlation). The obtained calculations proved that macroeconomic security risks increased in 2014-2015 (75% of indicators-indicators of macroeconomic security were in the critical zone), in 2016-2019 there was a decrease in the share of indicators whose values exceeded critical limits, in the period during the 2020-2021 pandemic, there was an increase in the number of risks (50% of indicators had values in the critical range). Based on the calculations, it was established that as of 2021, 75% of indicators had dangerous or critical values, which indicates the presence of systemic macroeconomic imbalances and threats to sustainable development. It has been proven that the war further increased the risks of macroeconomic security: the leading regions that created a third of the national GDP were the most affected by the invasion of the aggressor, the export of agricultural products was actually blocked due to the blockade of the sea ports of

Ukraine by the aggressor, a total increase in unemployment due to the destruction of industry, infrastructure, the collapse of business, as a result, a sharp drop in the population's incomes and a refusal to save (78% of Ukrainians have seen their incomes decrease since the beginning of the full-scale invasion of Russia).

It is proposed to focus the Government's efforts on increasing labor productivity and using the consequences of the war as an opportunity to modernize the economy and the state apparatus, including the introduction of low-carbon production, improving the energy efficiency of the economy, and using achievements in the field of information technologies and fintech to improve public services. This will allow in a fairly short period of time to achieve all structural changes that would minimize the risks of economic security, in particular macroeconomic.

Key words: *socio-economic development, economic security, threats, security environment, structural changes.*